

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ "СТРАТЕГІЇ НАВЧАННЯ" У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню поняття "стратегії навчання" у педагогічних дослідженнях. Проаналізовано різні підходи до тлумачення та способи класифікації стратегій навчання у процесі фахової підготовки філологів.

Ключові слова: стратегія навчання, комунікативна стратегія, індивідуальна стратегія навчання, когнітивні стратегії, метакогнітивні стратегії, пізнавальні стратегії.

Постановка проблеми. Сучасні пріоритети державної політики в сфері вітчизняної освіти передбачають зростання особистісної активності студентів, здатних до моделювання власної навчальної траєкторії та самореалізації у ній. Оскільки, освітня активність суб'єкта навчання не є вродженою, а формується в результаті виснажливої та самосвідомої пізнавальної діяльності, організація самостійної пошукової роботи студентів потребує удосконалення системи навчання орієнтованої на особистість студента. Зміни в суспільстві висувають нові вимоги щодо вдосконалення системи навчання у мовній підготовці, зокрема, запровадження новітніх технологій викладання, а також орієнтацію навчального процесу на активну самостійну роботу студентів, створення умов для їхнього самовиразу та саморозвитку, забезпечення відповідного освітнього середовища для формування їхньої особистісної активності.

Одним із провідних принципів сучасного процесу навчання є гуманізація освіти, націлена на всебічний розвиток особистості студента засобами певного навчального предмету, формування творчої особистості, становленні її індивідуальності, що виявляється неможливим без значної індивідуалізації самого процесу навчання [1]. А саме індивідуалізація навчання полягає в запровадженні та формуванні стратегій навчання в освітньому просторі.

Тема стратегій навчання належить до важливих і актуальних тем педагогіки, педагогічної психології, дидактики, а також фахової дидактики іноземних мов – лінгводидактики. Проблема стратегій навчання є актуальною проблемою освітніх змін як у вітчизняній педагогіці, так і в зарубіжній. Значення стратегій відбивається в переважній частині загальних ключових компетенцій, спрямованих на "всежиттєве" навчання [3, с. 74]. Перш ніж розглядати поняття "стратегія навчання", слід приділити увагу поняттям "навчання" та "стратегія".

Метою статті є характеристика сутності феномену "стратегії навчання" у фаховій підготовці студентів філологічних спеціальностей.

Результати теоретичного дослідження. У термінологічному словнику-госларію з курсу "Основи педагогічної майстерності" В. Сидоренко визначає "навчання" як систему організації способів передачі індивідууму суспільно-історичного досвіду, виробленого в процесі соціальної практики: знань, умінь, навичок, видів і способів діяльності в нормативних показниках для конкретно-історичних умов [6]. Метою цієї діяльності є планомірний і цілеспрямований психічний розвиток індивіда. Навчання відбувається в формі співробітництва, спільної діяльності викладача та студентів. Відповідно до поданого тлумачення автор розрізняє такі види навчання: звикання; первинне запам'ятовування; умовні реакції; умовні дії (інструментальна обумовленість); навчання шляхом спостереження та імітації; навчання шляхом пізнання [6, с. 28].

В енциклопедичному словнику "навчання" визначається як діяльність людини, спрямована на освоєння знань, умінь і навичок різних форм суспільно-історичного досвіду і їх використання в розв'язанні нових (теоретичних і практичних) задач; спільна цілеспрямована діяльність вчителя та учнів, за якої школярі здобувають знання, уміння, навички, формується світогляд, розвиваються пізнавальні та творчі сили [3].

В українському педагогічному словнику С. Гончаренко подає визначення "навчання" як цілеспрямованого процесу передачі та засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини. Навчання виконує центральну функцію в розумовому розвитку й підготовці учнів до практики. Зміст навчання зумовлюється рівнем розвитку наук і соціального розвитку людства, методи і форми – віковими та індивідуальними відмінностями учнів, потребами суспільства і школи [2].

"Стратегія" є тим терміном, що вживається у різних сферах людської діяльності й не має єдиного й вичерпного тлумачення. Проте цілком можливо виділити ті риси, що характеризують її загалом поза межами певної конкретної діяльності людини. Стратегія характеризується узгодженням індивідуальних особливостей суб'єкту діяльності й актуальних умов виконання цієї діяльності, вона об'єднує в єдине

ціле дії та процеси відповідно мети діяльності, й головне – стратегія є одним із визначальних факторів досягнення успіху в будь-якій діяльності людини [8].

Виокремлення стратегій навчання як напрямку дослідження відбулося в середині 80-х років ХХ століття і засвідчило важливість свідомого ставлення до навчального процесу та навчальних дій. Цілеспрямований розвиток викладачем стратегій навчання у студентів в опануванні навчального матеріалу сприяє особистісній орієнтації навчання, підвищенню рівня автономності, активізації мислення. Важливим фактором є те, що формування у студента оптимальних особистісних стратегій навчання є одним з важливих напрямків розвитку здатності самостійно здійснювати свою навчальну діяльність.

Однією з перших, хто ужив у своїх наукових працях поняття стратегії у контексті навчання, була Дж. Рубін. Спостерігаючи за діяльністю учнів під час вивчення мови, дослідниця дійшла висновку, що найбільш успішні учні застосовують певні стратегії у навчанні. У працях Дж. Рубін навчальні стратегії тлумачаться як прийоми чи техніки, що їх можуть використовувати учні задля оволодіння знаннями [9].

Застосування успішних стратегій навчання в будь-якій предметній галузі сприяє розумінню доцільності використання стратегій. У галузі освіти існує велика кількість стратегій навчання, котрі застосовуються під час вивчення мов, тому можна стверджувати, що процес навчання може бути серйозно полегшений, якщо сучасні фахівці знатимуть про ці стратегії, матимуть можливість обирати для себе ті стратегії, які найбільше їм підходять, і використовувати їх у процесі самостійної роботи, роботи у групі тощо. Розвиток когнітивної психології вплинув, значною мірою на дослідження, проведені в галузі стратегій оволодіння мовами. Треба зазначити, що нині не існує єдиного, універсально визнаного визначення терміна "стратегія навчання мови" [1, с. 54]. Дослідники пропонують різні підходи до визначення цього поняття.

Так, К. Файєрх підкреслює, що сама стратегія навчання є "спробою розвивати в собі лінгвістичну та соціолінгвістичну компетенції засобами досліджуваної іноземної мови". Стратегія навчання трактується також як "цілеспрямоване мислення й поведінка з метою запам'ятовування та розуміння нової інформації у процесі навчання" [8].

А. Венден визначає стратегії навчання як "будь-який набір дій, кроків, планів, рутин, застосовуваних студентом для отримання, зберігання, доступу і використання інформації" [11].

О. Сєдова інтерпретує поняття "стратегія навчання" як модель поведінки, якої дотримуються сучасні фахівці для досягнення кінцевих цілей навчання мови [4].

Г. Азимов під стратегією навчання розуміє загальну концепцію навчання, котра базується на певних лінгвістичних, психологічних і дидактичних принципах і реалізується на заняттях як метод або група методів навчання [7].

У навчально-методичній літературі виділяють три типи стратегій навчання мови, які прямо або побічно впливають на навчальний процес. До них належать: безпосередньо стратегії навчання, комунікаційні стратегії та соціальні стратегії [10].

Підсумовуючи класифікацію стратегій навчання мови, доходимо висновку, що стратегії навчання мови є стратегіями опанування мови як такої (безпосередньо стратегіями навчання), так і стратегіями використання мови (комунікаційною та соціальною стратегіями) [9].

З точки зору психології поняття "стратегія навчання" досліджувалось такими американськими дослідниками, як К. Уейнштейн, Р. Меєр; Г. Познер, А. Рудницький (1986); Т. Краул, С. Камінський, Д. Подел; Р. Ередс (1997); та детально розроблялось з різних позицій.

Прийнятий педагогікою концепт стратегії як діяльності, що використовується студентом і спрямована на здобуття, запам'ятовування, відтворення і використання інформації, на сучасному етапі сприймається як вже недостатній для педагогіки. Використання поняття стратегія доповнюється такими складовими рисами: стратегії навчання є специфічними діями, які використовують студенти для того, щоб навчання було легшим, швидшим, цікавішим, більш керованим самим студентом, тобто авторегульованим, більш ефективним [4].

Так, чеський дослідник Й. Мареш розглядає стратегії навчання як "дії ширшого обсягу, якими учень здійснює самобутнім способом певний план при розв'язанні завдання, хоче чогось досягти, а чогось іншого, в свою чергу, уникнути" [11]. Автор розрізняє декілька аспектів чи площин стратегій: аспект завдання (задане завдання має певний обсяг, структуру, операційні вимоги), перцепційний аспект (певна ситуація сприймається як ситуація навчальна), аспект інтенціональний (становлення наміру і плану), аспект вирішувальний (вибір методу), реалізаційний (використання тактичних кроків на основі здібностей і навичок), контрольний і керуючий (оцінювання успішності) і результативний (форма досягнутого результату) [11].

Педагогічний словник Я. Прухи включає стратегії навчання до базової термінології і визначає їх як послідовність дій при навчанні продумано поставлених таким чином, щоб можна було досягти навчальної мети. За допомогою неї учень вирішує, які навички і в якому порядку він використає. Над різними стратегіями навчання стоїть стиль навчання, котрий має форму мета стратегії навчання [5].

У зарубіжній педагогіці, дослідники, У. Едмондсон та Ю. Хаус визначають стратегії навчання як предметні та розумові дії, котрі суб'єкт навчання застосовує з метою розширити можливостей сприйняття навчального матеріалу [10], та розрізняють три класи стратегій навчання:

1) метакогнітивні – стратегії, за допомогою яких суб'єкт навчання планує, організовує й контролює свою навчальну діяльність, аналізує власні досягнення;

2) когнітивні – свідомі способи організації навчання, наприклад, конспектування, вибір наукових джерел (використання словників та інших ресурсів), повторення для кращого запам'ятовування, проведення аналогій, заучування напам'ять термінів, ключових понять;

3) соціально-афективні – навчання через взаємодію, обмін інформацією, наприклад, робота з іншими студентами, вирішення спільного завдання, консультації викладача [9].

На думку Р. Оксфорд, стратегії навчання – це способи поведінки і мислення, які впливають на процес переробки інформації суб'єктом навчання. Вона визначає прямі та непрямі навчальні стратегії [8]. До прямих навчальних стратегій відносяться:

– стратегії запам'ятовування (утворення асоціативних зв'язків, опора на візуальний і звуковий образи, повторення, застосування фізичних дій, відтворення необхідної інформації);

– пізнавальні стратегії (практика, рецепція та продукування, аналіз, конструювання тощо);

– компенсаторні стратегії (використання жестів, пауз, здогадок чи рідної мови на занятті для подолання труднощів в усному мовленні або письмі) [10].

До непрямих навчальних стратегій належать:

– метакогнітивні стратегії (визначення мети навчання, організація і планування свого навчального процесу, самооцінка);

– емоційні стратегії (зниження відчуття тривоги, підвищення власної мотивації, позитивне самоналаштування, глибоке дихання, володіння емоціями);

– соціальні стратегії (емпатія, кооперація, розпитування, звернення за допомогою, розподіл ролей, досягнення консенсусу, з'ясування наявності взаєморозуміння тощо) [8].

Серед численних зарубіжних праць з питань вивчення стратегій навчання найбільш відомими є дослідження Н. Андерсона, А. Венден, Дж. Гріна, Е. Коена, Р. Оксфорд, Дж. О'Меллі, А. Шамо. Певні результати дослідження навчальних стратегій у процесі вивчення мови містяться також і у працях вчених України та Росії (О. Варнікова, О. Ковзанович, О. Любашенко, С. Мунтян, Н. Рамза, І. Семенишин, Н. Чичеріна та ін.).

Проте стратегії можуть використовуватись учнями й студентами не тільки у процесі вивчення мови, але також для покращення навчальних результатів у будь-якій іншій галузі знань. Результати досліджень Р. Гарнера, П. Гу, Ш. Деррі, Р. Меєра, Д. Мерфі, Дж. Нісбет, А. Сімсека, К. Уейнштейн, Дж. Шаксміт засвідчують, що стратегії взагалі допомагають учням і студентам звільнитись від опіки викладача, усвідомлювати себе суб'єктами діяльності, забезпечують здатність керувати власним навчанням, сприяють обізнаності учнів і студентів щодо власних індивідуальних особливостей і дозволяють мати успіх у навчанні.

Незважаючи на велику кількість досліджень у вивченні феномену "навчальні стратегії", вченими не розроблено єдиного вичерпного визначення. К. Гріффітс [11] зазначає, що всі існуючі тлумачення навчальних стратегій характеризують це поняття з різних сторін і, таким чином, взаємодоповнюються. К. Уейнштейн і Р. Меєр тлумачать навчальні стратегії як поведінку й процеси мислення, що використовуються для полегшення навчання [8]. У працях А. Сімсека навчальні стратегії розглядаються як індивідуальні підходи, що їх використовують учні для виконання навчальних завдань й удосконалення умінь і навичок [4]. За К. Гріффітсом, навчальні стратегії є діями, що їх свідомо обирає учень для регулювання власного навчального процесу [10].

Також на думку дослідників, важливе місце у дослідженні навчальних стратегій посідає проблема їх класифікації. А. Сімсек [8] стверджує, що серед різних варіантів класифікація, здійснена К. Уейнштейн і Р. Меєр [11] у 1986 році, є найбільш відомою й загально визнаною. У ній виділено п'ять загальних груп: стратегії підготовки, стратегії елаборації, організаційні стратегії, метакогнітивні стратегії та афективні або стратегії мотивації.

У працях окремих вчених звертається увага саме на більш широке розуміння стратегії в навчанні. Зокрема, О. Любашенко тлумачить стратегію як проект дидактичного процесу й співдіяльності у навчанні [5]. Представник галузі когнітивної психології А. Плігін вживає синонімічно поняття "пізнавальні стратегії" та "навчальні стратегії" і тлумачить їх як комплексну динамічну організацію пізнавальних процесів, яка відносно пізнавальної діяльності складається з чіткої послідовності: репрезентація мети й критеріїв її досягнення; операції з досягнення результату; коригування процесу діяльності; фіксування отриманого результату [9].

Виходячи з того, що стратегії навчання є компонентами індивідуального стилю, реалізація формуючої індивідуалізації спрямована саме на навчання, корекцію та удосконалення стратегій. Моделі навчання стратегіям базуються на одному чи декількох принципах, адже навчання стратегіям передбачає інформування студентів про важливість або значення тих результатів, на які вони очікують, тобто принцип свідомого підходу у навчанні формування стратегій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Застосування стратегічного навчання сприяє тому, що студенти стають більш незалежними та самостійними суб'єктами навчального процесу, які також можуть застосовувати певні стратегії в подальшій професійній діяльності. Оскільки студенти не завжди усвідомлюють ефективність і доцільність свідомого використання навчальних стратегій у процесі навчання, роль викладача саме у формуванні обізнаності студентів про стратегії навчання та

постійному заохоченні до їх широкого використання з метою особистісної активності, систематичності й наполегливості у навчанні, досягнення позитивних результатів й успішної безперервної освіти (самоосвіти). В умовах зменшення годин на аудиторні заняття студент повинен вміти чітко оцінити ситуацію, вибрати відповідні стратегії навчання та проконтролювати їх ефективність.

Погляди вчених, які розглядають стратегію в навчанні як комплексне явище відносно різних дій, прийомів, технік, підходів у процесі розв'язання навчальної проблеми, а також необхідність урахування індивідуально-психологічних особливостей студентів у процесі навчання та стимулювання розвитку їх творчої індивідуальності, актуалізують значущість подальших досліджень щодо впровадження стратегій навчання у фахову підготовку студентів філологічних спеціальностей.

Використані джерела

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии: [пер. с нем. Вступ. ст. А.М. Боковой] / А. Адлер. – М.: Фонд "За экономическую грамотность", 1995 – 96 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
3. Касавин И. Т. Энциклопедия эпистемологии и философии науки / И. Т. Касавин. – М.: "Канон+", РООИ "Реабилитация", 2009. – 156 с.
4. Климов Е. А. Индивидуальный стиль деятельности / Е. А. Климов. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – С.74–77.
5. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості/ Г. С. Костюк / [заг. ред. Л. М. Проколієнко]. – К.: Рад. школа, 1989. – 608с.
6. Сидоренко В. Х. Термінологічний словник : глосарій з курсу "Основи педагогічної творчості й майстерності" / В. Х. Сидоренко. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – 39 с.
7. Скориніна О. В. Когнітивний стиль та пізнавальні процеси/ О. В. Скориніна // Вісник Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С.Сковороди. – Вип.4. – Серія "Психологія". – №13. – Харків, 2000. – С.119 – 23.
8. Weinstein C. E. The Teaching of Learning Strategies / Claire E. Weinstein, Richard E. Mayer // Handbook of research on teaching / [edited by M. C. Wittrock]. – New York : Macmillan, 1986. – P. 315 – 327.
9. Witkin H. A. Psychological Differentiation Studies of Development. – N.Y., 1967. – 418 p.
10. Cohen A.D. Strategies in Learning and Using a Second Language / A. D. Cohen. – Harlow, Essex: Pearson Education Ltd, 2011. – 440 p.
11. Разработка эффективных проектов: Концепции навыков мышления. Стратегии обучения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www97.intel.com/ru/ProjectDesign/ThinkingSkills/ThinkingFrameworks/Learning_Styles.htm.

Malykhin O. V., Galla A. O.

THE PHENOMENON "LEARNING STYLES" IN PROFESSIONAL TRAINING OF PHILOLOGY STUDENTS

The article is devoted to defining theoretical grounds of learning strategies and uncovering of their functional importance in pedagogics. The basic methodological and didactics features of learning strategies are revealed.

Learning strategies are the area of pedagogical research, getting more and more importance, due to advancement of learning technologies that assure individualized learning according to students' individual perception.

A learning strategy is interpreted in the paper as a general concept of learning based on certain linguistic, psychological and pedagogical principles. The typology of learning strategies used in educational process is also suggested in the article.

The VAK model of learning strategies distinguishes visual, acoustic and kinesthetic types of modern students. The authors suggest that professional students' training should be built on strategies improving their main perception and developing other perception types. Metacognitive strategies are involved in the process of thinking about the learning process, planning for learning and cognitive strategies based on mental manipulation or transformation of materials or tasks.

The research focuses on the analysis of the basic methods of determination of learning strategies' peculiarities. Defining the concept of learning strategies as a complex notion of different actions, technics and approaches to effectively solve learning tasks and the necessity to take into consideration individual and psychological peculiarities of each student lays the bases for further research of applying learning strategies into educational process of higher learning establishments.

Key words: *learning strategy, communicative strategy, individual learning strategies, cognitive strategies, metacognitive strategies.*

Стаття надійшла до редакції 25.11.2015 р.